

Een verscheurende keuze. Analyse van het stemgedrag van de VU-leden bij de ledenbevraging over het voortbestaan van de partij¹

Bram WAUTERS

Assistent aan de Afdeling Politologie van de KU Leuven

I. Inleiding

In 1954 werd de Volksunie (VU) opgericht als een partij die op een democratische manier het Vlaams-nationale gedachtegoed wilde verdedigen.² De aanhang van de partij groeide pijlsnel bij de opeenvolgende verkiezingen om zijn toppunt te bereiken in 1971 toen de partij met maar liefst 19,4 % van de stemmen in Vlaanderen de derde grootste partij was geworden. Toen was de Volksunie al lang uitgegroeid van een single-issue partij met enkel aandacht voor de Vlaamse zaak, die het in het begin was, tot een partij met een volledig programma en standpunten over verschillende issues. Men probeerde door maatschappij-vernieuwende standpunten in te nemen een alternatief te zijn voor de traditionele zuilenpartijen.

Na 1968 werd de Volksunie verschillende keren betrokken bij onderhandelingen over de staatshervorming, soms met het oog op regeringsdeelname, soms om bij te dragen tot het bekomen van een tweederde meerderheid in het parlement.³

Voor regionalistische partijen, zoals de Volksunie er één was, zijn er echter twee grote gevaren verbonden aan deelname aan de macht.⁴ Enerzijds kan wat ze bereiken door deelname aan de macht onvoldoende zijn, zodat de leden en de kiezers in opstand komen tegen hun leiders. Bij de Volksunie kwam dit het scherpst naar voren bij het Egmontpact in 1977, toen de rechtervleugel van de partij zich uit onvrede met dit akkoord afscheurde en zich later zou verenigen in het extreem-rechtse Vlaams Blok. Ook de kiezers haakten toen af : bij de daaropvolgende parlementsverkiezingen van 1978 verloor de VU in vergelijking met de vorige verkiezingen één derde van haar kiezers.⁵ Anderzijds kan het zijn dat

¹ Met dank aan Fons Borginon, Nico Moyaert, Laurens Appeltans en het VU-partijsecretariaat die toestemming gaven om dit onderzoek te voeren en ten volle hun medewerking eraan verleenden.

² VAN DER ELST, F., in : VAN OVERSTRAETEN, T. (red.), *Op de barrikaden*, Brussel : Vlaams-nationaal studiecentrum, 1984, p. 17.

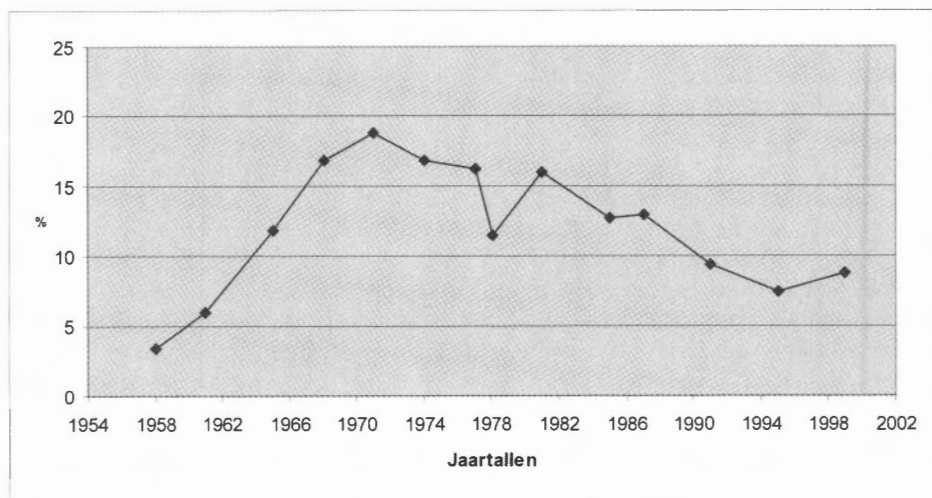
³ Voor een overzicht, zie : SCHILTZ, H., Het aandeel van de Volksunie in de federalisering van België in de jaren 80 en 90. Een getuigenis, in : *Res Publica*, vol. 52, nr. 1, 2000, p. 97-103.

⁴ DE WINTER, L., *The Volksunie and the dilemma between policy succes and electoral survival in Flanders*, in : DE WINTER L. en TÜRSAN, H. (red.), *Regionalist parties in Western Europe*, Londen : Routledge, 1998, p. 45.

⁵ VAN OVERSTRAETEN, T. (red.), *a.w.*, p. 291-297.

regionalistische partijen wel wat bereiken, maar daardoor dreigen zulke partijen op termijn hun bestaansreden te verliezen omdat een groot deel van hun programmapunten gerealiseerd zijn. België is nu door opeenvolgende staats hervormingen, waaraan de Volksunie heeft meegewerkt, een federale staat geworden. Vlaanderen heeft eigen bevoegdheden, een eigen parlement en een eigen regering. Het oorspronkelijke federalistische programma van de Volksunie is voor een groot stuk gerealiseerd, zodat ze overbodig dreigde te worden. Daarbij komt nog dat de Volksunie er met het Vlaams Blok een concurrent bij kreeg voor het aantrekken van Vlaams-nationale kiezers, terwijl ook de zogenaamd traditionele partijen zich door de splitsting van de nationale partijen meer konden gaan profileren op Vlaams vlak. De electorale neergang van de VU bij de verkiezingen van 1978 en verder vanaf de jaren '80 is goed te zien in Grafiek 1.

Grafiek 1 : Verkiezingsresultaten van de VU voor de Kamerverkiezingen in Vlaanderen⁶

Twee uiteenlopende strategieën werden gevolgd om de electorale achteruitgang van de Volksunie op te vangen.⁷ Enerzijds werd er gestreefd naar een heroriëntering van het programma en werd samenwerking gezocht met andere partijen en groeperingen. Begin jaren '90 werden gesprekken aangeknoopt met de liberalen, maar de partijleiding floot deze plannen terug, al kon ze niet verhinderen dat oud-partijvoorzitter Jaak Gabriëls en een aantal mandatarissen toetraden tot de nieuw

⁶ Bron : De reeks artikels van Fraeys in Res Publica (1962-1999), zoals bijvoorbeeld : FRAEYS, W., Les élections législatives et Européennes du 13 juin 1999, in : *Res Publica*, vol. 41, nr. 2-3, 1999, p. 239-264; BIONDI, P., DEWACHTER, W., FIERS, S. en WAUTERS, B., Political Belgium 1980-2000: A Concise Statistical Overview, in : *Res Publica*, vol. 42, nr. 1, 2000, p. 125.

⁷ DE WINTER, L., *a.w.*, p. 45-46.

Een verscheurende keuze. Stemgedrag in de ledenbevraging van de Volksunie

opgerichte en verruimde liberale partij Vlaamse Liberalen en Democraten (VLD).⁸ Er werd ook een heroriëntering gezocht in de richting van het links-liberalisme. In september 1990 werd de ondertitel 'Vlaamse Vrije Democraten' aan de partijnaam toegevoegd, een uitdrukkelijke verwijzing naar het Nederlandse D66. Later ging de Volksunie onder impuls van Bert Anciaux in alliantie met ID21, dat oorspronkelijk delen van de witte beweging en organisaties bezig met politieke vernieuwing trachtte samen te brengen en dat spoedig opteerde voor een links-liberaal profiel.⁹

Anderzijds was er een radicalisering van het Vlaams-nationalistische programma met nadruk op de splitsing van het sociale zekerheidssysteem, de vertegenwoordiging van Vlaanderen in internationale organen en de volledige onafhankelijkheid van Vlaanderen. Door deze nieuwe eisen te formuleren, leek de VU te willen bewijzen dat ze toch nog een bestaansreden op communautair vlak had.

Beide strategieën hadden verschillende aanhangers, die zich vaak zeer moeilijk konden vinden in elkaars standpunt. Na een reeks incidenten¹⁰ na de parlementsverkiezingen van 1999, waren de tegenstellingen zo groot dat een splitsing van de partij onvermijdelijk werd. Tijdens de zomer van 2001 werd onder de VU-leden een referendum georganiseerd waarin de leden uitspraak konden doen over hoe het verder moest gaan met de partij. Ze konden daarbij kiezen tussen drie projecten. Uiteindelijk behaalde geen enkel project meer dan 50 % van de stemmen, wat impliceerde dat de VU ophield te bestaan.

Het is niet de bedoeling om in dit artikel dieper in te gaan op de oorzaken en het verloop van het uiteenvallen van de partij¹¹, net zomin als het de bedoeling is om een diepgravende historische analyse van de neergang van de Volksunie te maken. Wel wordt aandacht besteed aan de manier waarop de partij uiteengevallen is. Dit gebeurde aan de hand van een ledenreferendum, waarbij de leden door middel van een keuze voor een project schriftelijk konden kiezen welke weg de partij uitmoest. De leden hadden de keuze tussen drie projecten : Niet Splitsen, Vlaams-nationaal en De Toekomstgroep.

De groep Niet Splitsen wilde niet dat de VU zou ophouden te bestaan. Ze stelde dat de partij gedurende meer dan 40 jaar goed had gefunctioneerd en er steeds in geslaagd was om de spanning tussen het maatschappij-vernieuwende aspect en het Vlaams-nationale te overstijgen. Zij stelden dat dit ook in de toekomst moest

⁸ Over deze periode zie : GOVAERT, S., La Volksunie, *Courrier Hebdomadaire*, CRISP, nr. 1416-1417, 1993, p. 60-67.

⁹ GATZ, S. en STOUTHUYSEN, P. (red.), *Een vierde weg ? Links-liberalisme als traditie en als oriëntatiepunt*, Brussel : VUBPress, 2001.

¹⁰ O.m. over het aanduiden van Bert Anciaux tot minister; over het verkiezen van Geert Bourgeois, die het communautaire profiel van de partij wou aanscherpen, tot nieuwe VU-voorzitter; over strubbelingen tussen ID21 en de VU en over de goedkeuring van een verdere stap in de staatshervorming onder de vorm van het Lambertmont-akkoord.

¹¹ Hiervoor verwijzen we graag naar het volgende nummer van Res Publica : Jaarboek 2001.

mogelijk zijn. Ze wees samenwerking met andere partijen af, maar stelde ook dat partij-afspraken (o.m. i.v.m. de stemming over het Lambermont-akkoord) moesten nageleefd worden. Hoofdindieners was oud-minister Johan Sauwens. Voornaamste mede-indieners waren Nelly Maes, Etienne Van Vaerenbergh en Kris Van Dijck. Zij kregen steun van enkele prominente oudgedienden zoals Maurits Coppieters, Jaak Vandemeulebroucke en Willy Kuijpers.

De groep Vlaams-nationaal met oud-voorzitter Geert Bourgeois als hoofdindieners, wilde een radicalisering van het Vlaams-nationale programma. De klemtoon van de partij moest terug in de eerste plaats op het Vlaams-nationale aspect gaan liggen. Samenwerking met andere partijen werd resoluut afgewezen. Dit project kon rekenen op steun van Frieda Brepoels, Jan Loones, Chris Vandenbroeke en van een groot aantal oud-VU-parlementsleden.

De Toekomstgroep met Vlaams minister Paul Van Grembergen als hoofdindieners en met Vlaams minister Bert Anciaux en oud-voorzitter Patrik Vankrunkelsven als mede-indieners, sprak van een post-Belgische maatschappij waar ook aandacht moet gaan naar andere zaken dan het louter communautaire. De invulling van Vlaamse bevoegdheden was even belangrijk zonet belangrijker dan het verwerven van nog meer bevoegdheden voor Vlaanderen. Zij stelde wel dat er met andere partijen kon gesproken worden over samenwerking. Dit project kreeg de steun van minister van staat Hugo Schiltz.

De zonet aangehaalde verschilpunten hebben eerder te maken met politieke strategie en met een verschil in klemtonen dan met grote inhoudelijke verschillen. Sommigen zagen inderdaad maar weinig inhoudelijk verschil tussen de drie projecten. Etienne Van Vaerenbergh, mede-indieners van het project Niet Splitsen, formuleerde volgende metafoor hiervoor : «Als je een pint in drie borrelglasjes uitgiet, dan blijft hetzelfde over : bier.»¹² Sommigen zagen de ledenbevraging ook als een strijd tussen personen, eerder dan als een strijd tussen inhoudelijke projecten. Om te vermijden dat het louter om een personenkwestie zou gaan, schoof De Toekomstgroep niet Bert Anciaux naar voren als hoofdindieners, maar Paul Van Grembergen.¹³

Er werden afspraken gemaakt rond het verloop en de gevolgen van dit ledenreferendum op het zogenaamde 3x3+3-overleg¹⁴, die later werden goedgekeurd door de partijraad van 4 juli 2001. De groep die meer dan 50 % van de stemmen zou behalen, mocht de naam en het logo van de VU verder gebruiken. Was er geen enkele groep die meer dan 50 % van de stemmen behaalde, dan zou de naam VU verdwijnen. De groep met de meeste stemmen kreeg een kosteloos recht van

¹² Aangehaald in : *De Standaard*, 17 juli 2001.

¹³ Paul Van Grembergen in : *De Morgen*, 17/8/2001 : "Ik heb die verantwoordelijkheid op mij genomen om te vermijden dat de bevraging enkel zou gaan over of men Bert Anciaux een fijn mens vindt of niet, in plaats van over de toekomst van de VU".

¹⁴ Overleg over het verloop van de ledenbevraging en haar gevolgen waaraan voor ieder project drie vertegenwoordigers deelnamen, alsook drie 'neutrale' leden van het partijsecretariaat.

Een verscheurende keuze. Stemgedrag in de ledenbevraging van de Volksunie

gebruik van het VU-gebouw tot en met 31 juli 2007. Projecten die meer dan 20 % van de stemmen haalden, zouden toch nog recht hebben op een deel van de overheidsdotatie. Na een voorafname voor o.m. de fractiewerking, zou het resterende bedrag immers verdeeld worden volgens de keuze van de parlementsleden¹⁵ van de vroegere VU-ID-alliantie.

Uiteindelijk nam iets meer dan 64 % van de leden deel aan dit ledenreferendum, meteen de hoogste participatiegraad tot hiertoe bij ledenverkiezingen in België.¹⁶ Op zaterdag 15 september werd de uitslag van het ledenreferendum bekendgemaakt.

Tabel 1 : Uitslag VU-ledenreferendum

	Aantal stemmen	Percentage van de geldige stemmen
Vlaams-Nationaal	4432	47.2 %
Niet Splitsen	2835	30.2 %
De Toekomstgroep	2126	22.6 %
Blanco of ongeldig : 408 Totaal aantal teruggestuurde stemformulieren : 9801 (64.15 %)		

Er werd door geen enkele groep 50 % van de stemmen behaald, wat impliceerde dat de naam 'VU' verdween. De groep Vlaams-nationaal kon gebruik maken het VU-gebouw, terwijl de twee andere groepen omdat ze meer dan 20 % van de stemmen haalde nog steeds een dotatie kregen a rato van het aantal parlementsleden dat voor de betreffende groep koos.

Het is de bedoeling in dit artikel dieper in te gaan op de vraag waarom VU-leden bij het ledenreferendum voor een bepaald project hebben gekozen. Wie heeft voor welk project gekozen en waarom ? Via een schriftelijke enquête bij VU-leden is gepeild naar hun stemgedrag en hun motieven. Daarnaast werd in de enquête aandacht besteed aan achtergrondkenmerken en standpunten omtrent bepaalde issues. Er werden 750 VU-leden willekeurig geselecteerd en aangeschreven. Er werd gebruik gemaakt van een postenquête met de Total Design-method (TDM) van Dilman.¹⁷ Dit leverde 464 ingevulde vragenlijsten op, wat een respons is van bijna 62 %.

¹⁵ Het gaat hier over Vlaamse parlementsleden, Kamerleden en Senatoren.

¹⁶ BIONDI, P., DEWACHTER, W., FIERS, S. en WAUTERS, B., *a.w.*, p. 152-162.

¹⁷ DILMAN, D.A., *Mail and telephone surveys : the total design method*, New York : Wiley, 1978. Zie ook ondermeer : BILLIET, J., *Methoden van sociaal-wetenschappelijk onderzoek : ontwerp en dataverzameling*, Leuven : Acco, 1993, p. 227-229. Een eerste brief met vragenlijst werd verstuurd op 14 september 2001, een eerste herinneringsbrief werd verstuurd op 25 september 2001, een tweede herinneringsbrief en een nieuwe vragenlijst werden verstuurd op 22 oktober 2001.

Enkel de personen die daadwerkelijk gestemd hebben, worden in de analyse opgenomen. Door non-respons kan in de steekproef vertekening optreden ten opzichte van de populatie wat betreft stemgedrag. Om na te gaan of dit het geval is, worden in tabel 2 de behaalde percentages per project vergeleken tussen de steekproef en de populatie.

Tabel 2 : *Vergelijking stemmenpercentages per project in de steekproef en in de ganse populatie*

	In steekproef	In populatie
Niet Splitsen	30.95	30.2
Vlaams-nationaal	45.52	47.2
De Toekomstgroep	23.53	22.6
Chi-kwadraat = 0.0926 df = 2, N = 391, p = .95		

We zien dat de verdeling over de projecten in de steekproef en in de populatie nagenoeg identiek is ($p = .95$). Er is bijgevolg geen nood om de steekproef te gaan wegen.¹⁸

II. Achtergrondkenmerken

In eerste instantie wordt aandacht besteed aan een aantal structurele achtergrondkenmerken van VU-leden en de invloed die die hebben op hun stemgedrag bij het ledenreferendum.

Er zijn verschillende verklaringsmodellen om het keuzegedrag van de kiezer bij parlementsverkiezingen te verklaren. Een eerste onderzoekstraditie hierrond werd de Columbia School genoemd, met Berelson en Lazarsfeld als meest bekende auteurs.¹⁹ Dit verklaringsmodel ging ervan uit dat politieke partijen de vertegenwoordigers waren van een bepaalde categorie in de samenleving. De partijvoorkeur van de kiezer werd dan voornamelijk bepaald door een aantal sociologische variabelen zoals beroep, religie, leeftijd en opleidingsniveau. Het volstond dus te weten tot welke bevolkingsgroep iemand behoorde om te voorspellen voor welke partij hij of zij ging stemmen. Dit model was een goede verklaring voor het stemgedrag in verzuilde samenlevingen, zoals België en Nederland er waren in de jaren '60. Door de secularisering en de ontzuiling kan dit model niet langer de enige voorspeller zijn van het kiesgedrag bij parlementsverkiezingen. Dit wil echter niet zeggen dat deze factoren geen invloed meer hebben, daarom blijft het

¹⁸ Andere variabelen om te wegen werden niet overwogen, ook omdat er veel minder betrouwbare gegevens over de hele populatie (zijnde de VU-leden) beschikbaar zijn dan over bv. de hele bevolking.

¹⁹ Ondermeer : LAZARSELD, P., BERELSON, B. en GAUDET, H., *The people's choice : how the voter makes up his mind in a presidential campaign*, New York : Columbia University Press, 1949.

toch nuttig om deze variabelen in de analyse op te nemen, ook voor stemgedrag bij dit ledenreferendum.

De klassieke structurele kenmerken die een significante verklaringsfactor vormen voor stemgedrag bij parlementsverkiezingen, worden dus in de analyse betrokken. Het gaat over onderwijsniveau, leeftijd, geslacht, beroepssituatie, kerkelijke betrokkenheid en aansluiting bij een mutualiteit. Dit zijn kenmerken waarvan de verklarende kracht al naar voren is gekomen in onderzoek naar stemgedrag bij parlementsverkiezingen.²⁰ Het zijn ook factoren waarvan men op basis van de theorie van de traditionele breuklijnen en verzuiling kan verwachten dat ze een belangrijke verklaringsfactor zijn. De vraag is of zulke factoren die erg relevant zijn in de ganse samenleving, ook doorwerken binnen één bepaalde partij. Edelstein en Warner die democratie in vakbonden bestudeerd hebben, zien ook deze klassieke breuklijnen doorwerken in organisaties : «Purely internal affairs ordinarily seem to provide a psychologically insufficient basis for the politicisation of union membership. (...) Stable parties are unlikely to exist (...) except perhaps as reflections of deep political divisions within the working class itself.»²¹

Er worden nog een aantal andere variabelen aan het model toegevoegd. Lidmaatschap van organisaties wordt opgesplitst in twee variabelen : enerzijds lidmaatschap van Vlaams-nationalistische organisaties (score 1 als men lid is van één van volgende organisaties : Vlaamse Volksbeweging (VVB), Taalaktiecomité (TAK) of Marnixring) en anderzijds lidmaatschap van zogenaamde nieuwe sociale bewegingen²² (score 1 als men lid is van Vredeseilanden, van Pax Christi, van Amnesty International of van een 11.11.11-comité). Niet enkel lidmaatschap van organisaties wordt in het model opgenomen, ook deelname aan activiteiten wordt opgenomen. Ook hier wordt een tweedeling gemaakt tussen deelname aan Vlaams-nationalistische activiteiten (score 1 als deelname aan de anti-Lambermont-betoging, meerdere keren deelgenomen aan de IJzerbedevaart of ooit al deelgenomen aan het Vlaams-nationaal Zangfeest) en activiteiten van nieuwe sociale bewegingen (score 1 als ooit deelgenomen aan een antiracismebetoging of deelname aan Bomspotting-actie op de militaire basis van Kleine Brogel of deelname aan betoging van armoedeorganisaties voor het welvaartsvast maken van sociale uitkeringen).

²⁰ BILLIET, J., SWYNGEDOUW, M., DEPICKERE, A. en MEERSSEMAN, E., *Structurele determinanten van het stemgedrag en culturele kenmerken van de kiezerskorpora in Vlaanderen*, ISPO-bulletin nr. 41, Leuven, 2001, p. 6-7; SWYNGEDOUW, M., BILLIET, J., CARTON, A. en BEERTEN, R. (red.), *De (on)redelijke kiezer*, Leuven : Acco, 1998; SWYNGEDOUW, M., BILLIET, J., CARTON, A. en BEERTEN, R. (red.), *Kiezen is verliezen*, Leuven : Acco, 1993.

²¹ EDELSTEIN, J.D. en WARNER, M., *Comparative union democracy : Organisation and opposition in British and American unions*, Londen : Allen en Unwin, 1975, p. 81.

²² Over de relatie tussen VU en nieuwe sociale bewegingen, zie WALGRAVE, S., *Tussen loyaliteit en selectiviteit : over de ambivalente verhouding tussen nieuwe sociale bewegingen en groene partij in Vlaanderen*, Leuven : Garant, 1995, p. 38-56.

Ook de variabele 'provincie' wordt aan het model toegevoegd. Deze variabele verwijst naar de woonplaats van de respondent. De aanhang van politici kan zich bij parlementsverkiezingen over het hele land uitstrekken of kan geconcentreerd zijn in een bepaald gebied.²³ Bij deze ledenbevraging draaide het voor een stuk ook rond een conflict tussen personen. Er wordt onderzocht in welke mate de boegbeelden in hun eigen provincie meer stemmen konden behalen voor hun project dan elders.

Er wordt ook nog een variabele gezocht die een uitdrukking vormt van het naar buiten toe actief zijn als lid van de partij. Daarvoor wordt een variabele weerhouden die uitdrukt of men al dan niet kandidaat was voor de partij bij de gemeentebestuur en provincieraadsverkiezingen van 8 oktober 2000. Aan deze vereiste voldoen meer personen dan aan bijvoorbeeld kandidaat bij de parlementsverkiezingen of mandataris zijn en is daarom een betere indicator.

Tot slot wordt ook nog de verklarende kracht van het aantal jaren lidmaatschap onderzocht. De verwachting is dat mensen die al lang lid zijn, meer gehecht zijn aan de partij en dus eerder de optie 'Niet Splitsen' zullen kiezen. Er wordt gewerkt met een dichotome variabele met als categorieën : minder dan 25 jaar lid en meer dan 25 jaar lid.

Tabel 3 geeft de kruistabellen weer tussen een aantal achtergrondkenmerken en de keuze voor een bepaald project bij het VU-ledenreferendum. Het valt meteen op dat de klassieke verklaringsfactoren die een effect hebben bij de keuze voor een partij bij parlementsverkiezingen hier weinig of geen impact hebben. Noch geslacht, noch opleidingsniveau, noch kerkelijke betrokkenheid, noch beroep, noch leeftijd zorgen voor een significant verschil. Vooral voor leeftijd is dit opmerkelijk, al dient opgemerkt dat het effect maar net niet significant is ($p = 0.0523$). Onderzoek bij de parlementsverkiezingen toont aan dat de kans om VU-ID te stemmen toeneemt bij jongere generaties. Dit wordt voornamelijk verklaard door de figuur van Bert Anciaux en het samengaan van de VU met ID21, dat een jong imago heeft.²⁴ Daarbij komt nog dat de VU-Jongeren op een extra Algemene Ledenvergadering (ALV) op 1 september 2001 te Mechelen ervoor kozen om zich bij het project van De Toekomstgroep aan te sluiten. De verwachting was dus dat gelet op de hogervermelde vaststellingen De Toekomstgroep bij jongere leden significant beter zou scoren dan de andere projecten. In de categorie jonger dan 35 jaar, haalt De Toekomstgroep wel 30 % van de stemmen, wat een stuk hoger is dan 23 % die ze in gans de populatie halen terwijl Niet Splitsen er maar 24 % haalt, wat ruim beneden hun percentage in gans de populatie is. Nochtans is het effect van leeftijd globaal niet significant. In alle drie de leeftijdscategorieën haalt Vlaams-nationaal ongeveer 46 %, wat er op wijst dat hun aanhang mooi gespreid is over alle leeftijden. De ruime aanhang die figuren van De Toekomstgroep genereren bij de jongere generatie kiezers bij parlementsverkiezingen, lijkt zich dus niet helemaal

²³ WAUTERS, B., Streekgebonden spreiding van voorkeurstemmen, in: *Res Publica*, vol. 41, nr. 1, 1999, p. 72-81.

²⁴ BILLIET, J., SWYNGEDOUW, M., DEPICKERE, A. en MEERSSEMAN, E., *a.w.*, p. 10-12 en p. 41.

Een verscheurende keuze. Stemgedrag in de ledenbevraging van de Volksunie

door te zetten bij deze ledenverkiezingen en lijkt er zeker niet voor te zorgen dat Vlaams-nationaal slecht scoort bij jongere VU-leden.

Tabel 3 : Percentage leden die kozen voor Niet splitsen, Vlaams-nationaal en De Toekomstgroep volgens een aantal achtergrondvariabelen

		Niet splitsen	Vlaams-nationaal	De toekomstgroep
Globaal in steekproef		30.95	45.52	23.53
Lid vl-nat verenigingen (p = .0017)	Neen Ja	30.24 35.09	43.11 59.65	26.65 5.26
Lid nieuwe soc bewegingen (p = .0085)	Neen Ja	28.92 42.37	48.80 27.12	22.29 30.51
Activ vl-nat verenigingen (p = .0001)	Neen Ja	30.49 31.07	29.27 49.84	40.24 19.09
Activ nieuwe soc bewegingen (p = .0017)	Neen Ja	32.10 25.37	47.84 34.33	20.06 40.30
Jaren VU-lid (p = .0112)	< 25 jaar > 25 jaar	28.13 33.69	41.67 49.20	30.21 17.11
Provincie (p < .0001)	w-vl o-vl Antw Limb vl-brab	18.37 25.25 45.26 53.85 28.99	67.35 36.36 36.84 34.62 43.48	14.29 38.38 17.89 11.54 27.54
Kandidaat grv 2000 (p = .0002)	Ja Neen	35.79 29.49	28.42 50.85	35.79 19.66
Mutualiteit (p = .0335)	Vlaams Andere	32.30 30.36	50.31 41.07	17.39 28.57
De andere variabelen ²⁵ (geslacht, beroep, leeftijd, opleidingsniveau en kerkelijke betrokkenheid) zijn niet significant op niveau .05				

Als we dan gaan kijken naar de variabelen die wel significant zijn, dan moet er vooral vergeleken worden met het percentage in de globale steekproef. Wat betreft het lidmaatschap van Vlaams-nationalistische organisaties zien we dat bij mensen

²⁵ De variabele leeftijd bestaat uit drie categorieën : jonger dan 35 jaar, tussen 35 en 55 jaar en ouder dan 55 jaar. De variabele opleidingsniveau bestaat uit vier categorieën : diploma lager onderwijs of geen diploma, diploma lager secundair onderwijs, diploma hoger secundair onderwijs en diploma hoger onderwijs. De variabele beroep bestaat uit zes categorieën : zonder beroep, hoger kader, bedienden, zelfstandigen, arbeiders en gepensioneerden. De variabele kerkelijke betrokkenheid heeft vier categorieën : ongelovig of vrijzinnig, randkerkelijken, kerkelijken en kerksen.

die lid zijn van zulke organisaties de aanhang van Vlaams-nationaal bijna 60 % bedraagt. De Toekomstgroep heeft bij zulke VU-leden weinig aanhang: slechts iets meer dan 5 % van hen heeft voor De Toekomstgroep gestemd. Hetzelfde gaat in iets mindere mate op voor activiteiten van Vlaams-nationalistische verenigingen, zoals de IJzerbedevaart en het Vlaams-nationaal Zangfeest. Omwille van het feit dat vooral de IJzerbedevaart een wat ruimer karakter heeft, is het verschil kleiner. Voor Niet Splitsen is er trouwens nauwelijks verschil tussen al dan niet deelnemen aan zulke activiteiten. Als conclusie kunnen we dus stellen dat bij VU-leden die eerder sterk betrokken zijn bij de Vlaamse beweging en haar activiteiten de kans om voor Vlaams-nationaal te stemmen toeneemt.

Wat de zogenaamde nieuwe sociale bewegingen betreft, krijgen we het omgekeerde beeld. Onder VU-leden die lid zijn van deze bewegingen, haalt De Toekomstgroep een hoger percentage stemmen in vergelijking met de ganse populatie. Hetzelfde gaat nog in sterkere mate op voor Niet Splitsen. De aanhang van Vlaams-nationaal zakt in deze sub-populatie tot 27 %. Wat betreft het deelnemen aan activiteiten van nieuwe sociale bewegingen geeft de tabel hetzelfde beeld, behalve voor de Niet Splitsen-kiezers. Zij lijken eerder gewoon lid te zijn van die organisaties, dan er echt in actief te zijn.

Wat betreft het lidmaatschap van en deelname aan activiteiten van verenigingen levert de analyse dus een duidelijk duaal beeld en weerspiegelt het de twee pijlers waarop de Volksunie gebouwd was. Personen die betrokken zijn bij de klassieke Vlaamse beweging gaan eerder voor Vlaams-nationaal stemmen, terwijl personen betrokken bij nieuwe sociale bewegingen eerder voor De Toekomstgroep gaan stemmen. De aanhangers van Niet Splitsen zweven hier een beetje tussen de twee.

Als we kijken naar het aantal jaren lidmaatschap, komen we tot een verrassende vaststelling. De oververtegenwoordiging van Niet Splitsen-kiezers in de categorie leden die meer dan 25 jaar lid zijn, is kleiner dan verwacht (33,69 % in deze categorie tegenover 30,95 % in de ganse populatie). De kiezers van Vlaams-nationaal zijn dan sterker oververtegenwoordigd in deze categorie: 49,84 % tegenover 45,52 % in de ganse populatie. De strategie van Vlaams-nationaal om te verkondigen dat men terug aansluiting wou vinden bij het VU-verleden lijkt dus aangeslagen te zijn. In deze strategie kaderde ondermeer het gebruiken van een citaat van oud-voorzitter Frans Van der Elst²⁶, waar wel wat rond te doen was, en de steun van vele oud-parlementsleden van de VU. Men zou verwachten dat personen die al decennia lid zijn van de partij erg gehecht worden aan de partij en haar naam en dus zouden kiezen voor Niet Splitsen. Dit is niet echt heel uitdrukkelijk het geval.

²⁶ Het gaat om het volgende citaat uit 1992: 'Het Vlaams-nationalisme is niet dood. De waarheid is dat de VU afgeweken is en al te zeer verwaarloosd heeft zich te bezinnen op zijn ideologische grondslag, het Vlaams-nationalisme, dat op de achtergrond geraakt is door een al te pragmatische politiek.'

Een verscheurende keuze. Stemgedrag in de ledenbevraging van de Volksunie

De uitsplitsing per provincie laat heel duidelijke verschillen zien. De verwachtingen van Paul Van Grembergen gingen op voorhand alvast die richting uit: "West-Vlaanderen steunt Geert Bourgeois, Oost-Vlaanderen zeker voor 80 % mijn groep en in Limburg zullen de meesten achter Johan Sauwens staan."²⁷ Elk project haalt inderdaad in de provincie van zijn hoofdindieners de meeste stemmen. Voor West-Vlaanderen (Geert Bourgeois voor Vlaams-nationaal) en voor Limburg (Johan Sauwens voor Niet Splitsen) is dit ook een score waarbij meer dan de helft van de stemmen wordt gehaald. De voorsprong in Oost-Vlaanderen (Paul Van Grembergen) voor De Toekomstgroep is een stuk kleiner. Het lijkt er dus op dat deze verkiezingen ook draaide rond personen waarbij de VU-leden zich vooral lieten leiden door de geografische nabijheid van personen. Opmerkelijk is ook de evenwichtige score van Vlaams-nationaal: in geen enkele provincie halen ze minder dan 34 %, terwijl Niet Splitsen in West-Vlaanderen maar 18 % behaalt en De Toekomstgroep in Limburg zelfs maar 11 % van de stemmen. De analyse die Geert Bourgeois op voorhand maakte lijkt dus voor een groot stuk te zijn uitgekomen: "Onze groep heeft in elk arrondissement een stevige inplanting, Anciaux heeft niemand in Kortrijk, niemand in Limburg"²⁸

In de provincie Antwerpen komt Niet Splitsen als grootste project uit de verkiezingen, in Vlaams-Brabant is dit Vlaams-nationaal. Hierbij moet ook voor ogen gehouden worden dat het aantal leden niet hetzelfde is in elke provincie.

Tabel 4: Aantal VU-leden per provincie (voor het jaar 2000)²⁹

Provincie	Aantal leden	% tov totaal aantal leden
West-Vlaanderen	3738	23.92 %
Oost-Vlaanderen	4430	28.35 %
Antwerpen	3227	20.65 %
Limburg	1433	9.17 %
Vlaams-Brabant (inclusief Brussel)	2783	17.81 %
Andere	13	0.08 %

Als dus Niet Splitsen in Limburg de meeste stemmen behaalt heeft, dan weegt dit globaal minder zwaar door dan het project met de meeste stemmen in Oost- of West-Vlaanderen.

Bij de VU-leden die kandidaat waren bij de gemeenteraadsverkiezingen van 2000 scoren Niet Splitsen en vooral De Toekomstgroep hoog als wordt vergeleken met

²⁷ Paul Van Grembergen in: *Gazet van Antwerpen*, 25 augustus 2001.

²⁸ Geert Bourgeois in: *De Morgen*, 25 augustus 2001.

²⁹ Eigen berekeningen op basis van: NOPPE, J., *Morfologie van de Vlaamse politieke partijen in 1999 en 2000*, in: *Res Publica*, vol. 43, nr. 2-3, 2001, p. 474.

hun respectievelijke aandeel in de ganse populatie (resp. 35.79 tegenover 30.95 en 35.79 tegenover 23.53). Bij degenen die geen kandidaat waren haalt Vlaams-nationaal meer dan de helft van de stemmen en is De Toekomstgroep sterk ondervertegenwoordigd. De verdeling van de parlementsleden over de projecten bevestigt dit beeld.

Tabel 5 : Verdeling van parlementsleden over de drie projecten

	Niet Splitsen	Vlaams-nationaal	De Toekomstgroep ³⁰	Geen project ondersteund ³¹	Totaal
Kamer	0	4	3	1	8
Senaat ³²	0	0	2	0	2
Vlaams Parlement	3	2	6	0	11
Europees Parlement	1	0	1	0	2
Totaal	4	6	12	1	23

Een meerderheid van alle parlementsleden van VU-ID steunde het project van De Toekomstgroep. Daarbij komt nog dat ook de twee VU-ministers in de Vlaamse regering, Bert Ancliaux en Paul Van Grembergen, het project van De Toekomstgroep mee ondertekenden.

Zowel bij de parlementsleden als bij de personen die actief waren voor de partij naar buitenuit door kandidaat te zijn voor de partij, stond De Toekomstgroep dus het sterkst. Als men dit het 'establishment van de partij' wil noemen, dan zijn de verklaringen van Geert Bourgeois na de bekendmaking van de uitslag terecht. Hij ging er toen prat op dat hij het VU-establishment verslagen had.³³

Het behoren tot een mutualiteit is de enige van de verklaringsfactoren bij parlementsverkiezingen dat ook hier een significant effect heeft, zij het dat de variabele hier verengd wordt tot de categorieën 'vlaams neutraal ziekenfonds' en 'andere'. VU-leden die aangesloten zijn bij het Vlaams Neutraal Ziekenfonds gaan meer voor Vlaams-nationaal stemmen dan VU-leden die dit niet zijn. Dit ligt in de lijn van de eerdere vaststellingen in verband met betrokkenheid bij de Vlaamse beweging.

³⁰ Parlementsleden van ID21 werden beschouwd als behorend tot De Toekomstgroep.

³¹ Het gaat hier over partijvoorzitter ad interim Fons Borginon, die uitdrukkelijk voor geen project wou kiezen. Hij werd wel door de groep Niet Splitsen voorgedragen als hun kandidaat-voorzitter mochten zij het halen en na de afhandeling van de scheidingsprocedure koos hij uiteindelijk begin 2002 voor Spirit.

³² De gemeenschapssenator van de VU, Chris Vandembroucke, werd niet meegeteld bij de Senaat omdat hij al werd meegeteld als Vlaams parlements lid.

³³ *De Standaard*, 17 september 2001.

Een verscheurende keuze. Stemgedrag in de ledenbevraging van de Volksunie

Er wordt nu gezocht wat het effect van elke variabele is, als het effect van de andere variabelen die een significante samenhang met het stemgedrag vertonen, onder controle wordt gehouden. Een logistische regressie-analyse laat zien wat het effect van een variabele is op het stemgedrag als gecontroleerd wordt voor de andere variabelen.

Tabel 6 : Passend multinomiaal logistisch model met achtergrondkenmerken voor het stemgedrag van de Volksunieleden bij het ledenreferendum over het voortbestaan van de partij

Kenmerk	L ²	df	p	L ² /df
Intercept	3.64	2	0.1623	
Activiteiten nieuwe sociale bewegingen	7.99	2	0.0184	4.00
Lid van nieuwe sociale bewegingen	9.53	2	0.0085	4.77
Activiteiten Vlaams-nationale bewegingen	14.18	2	0.0008	7.09
Lid van Vlaams-nationale bewegingen	7.79	2	0.0204	3.90
Provincie	45.76	8	< 0.0001	5.72
Kandidaat bij gemeenteraadsverkiezingen	14,04	2	0.0009	7.02

Likelihood ratio chi-square (L²) = 129.64, p = 0.5904

Het behoren tot een bepaalde mutualiteit en het aantal jaren VU-lidmaatschap worden niet in de logistische regressie-vergelijking behouden. Als gecontroleerd wordt voor de andere variabelen, is er voor deze variabelen geen significante samenhang met het keuzegedrag bij het ledenreferendum. Voor de andere variabelen is er wel significante samenhang op niveau 0.05.

We zien (zie kolom L²/df) dat de sterkste effecten op het stemgedrag komen van de variabelen 'deelname aan activiteiten van Vlaams-nationale bewegingen', 'kandidaat zijn bij de gemeenteraadsverkiezingen' en 'provincie'.

III. Politieke kwesties

Nadat we de kiezers voor de drie projecten hebben vergeleken op een aantal achtergrondvariabelen, wordt nu die vergelijking gemaakt volgens hun houding over een aantal politieke kwesties. Er kan hiervoor in de literatuur een onderscheid gemaakt worden tussen het afstandsmodel en het richtingmodel. Bij het afstandsmodel draait alles rond de opvattingen van de kiezer over een bepaald politiek thema, terwijl in het richtingmodel het belang dat de kiezer aan dat thema stelt, centraal staat.³⁴ In deze bijdrage zal de aandacht voornamelijk gaan naar de opvattingen van de kiezer over bepaalde beleidskwesties. We onderscheiden zes thema's die telkens op een 10-puntenschaal worden uitgedrukt: economisch links-

³⁴ MADDENS, B., *Kiesgedrag en partijstrategie*, Leuven : Afdeling Politologie, 1994, p. 64-77.

rechts³⁵, moreel-ethisch progressief-conservatief³⁶, intensiteit van nationalisme³⁷, houding ten opzichte van samenwerken met anderen³⁸, al dan niet meer inspraak voor de burger³⁹, houding ten opzichte van het migrantenstemrecht⁴⁰.

Tabel 7 : Vergelijking tussen de drie projecten van de gemiddelde scores op een aantal beleidsthema's aan de hand van een ANOVA-analyse

	De Toekomst-groep		Niet Splitsen		Vlaams-nationaal
Economisch	7.43	=	7.13	=	7.47
Moreel-ethisch	6.65	↔	5.29	↔	4.66
Nationalisme	6.15	↔	6.98	↔	8.16
Samenwerken	6.00	↔	4.04	↔	2.50
Inspraak	7.17	=	7.04	=	7.05
Migrantenstemrecht	5.07	↔	3.28	=	2.72

= : niet significant verschillend van elkaar op niveau 0.05, ↔ : wel significant verschillend

De gegevens uit Tabel 7 tonen aan dat Niet Splitsen telkens een middenpositie inneemt tussen de twee andere projecten. De term 'middengroep' waarmee dit project ook wel werd aangeduid, heeft dus wel enige betekenis.

³⁵ Er werd gewerkt met de somscores op basis van samenhangende items : Al dan niet eens zijn met volgende uitspraken : 'De sociale klassenverschillen zouden kleiner moeten zijn dan ze nu zijn' en 'Arbeiders moeten nog steeds strijden voor een gelijkwaardige positie in de maatschappij' (Cronbach alpha : 0.47), zie ook ondermeer : BILLIET, J., SWYNGEDOUW, M., DEPICKERE, A. en MEERSSEMAN, E., *a.w.*, p. 48 en BILLIET, J., *Transformations of liberalism in Flanders. The Flemish Liberal Democrats*, ISPO-Bulletin, 2000/38, p. 14.

³⁶ Moreel-ethisch (Cronbach alpha : 0.73) : Houding ten opzichte van homohuwelijk en ten opzichte van legalisering cannabis en zichzelf plaatsen op een schaal van 0 (behoud van traditionele waarden en normen) tot 10 (vrije keuze voor ieder individu).

³⁷ Intensiteit van nationalisme (Cronbach alpha : 0.77) : Tot hoever de staatshervorming kost wat kost moet gaan, al dan niet eens zijn met 'Vlaanderen moet onafhankelijk worden' en met 'Vlaams-nationalisme moet belangrijkste programmapunt van VU blijven', zichzelf plaatsen op een schaal van 0 (aandacht naar invulling bevoegdheden) tot 10 (aandacht naar nog meer Vlaamse zelfstandigheid) en zichzelf plaatsen op een schaal van 0 (Vlaanderen moet alles beslissen) tot 10 (België moet alles beslissen).

³⁸ Samenwerking met anderen (Cronbach alpha : 0.68) : Al dan niet eens met 'VU had beter nooit alliantie gesloten met ID21', al dan niet eens met 'De VU moet samenwerkingsverbanden sluiten met andere partijen' en zichzelf plaatsen op een schaal van 0 (alliantie VU-ID21 was geen goede zaak) tot 10 (alliantie VU-ID21 was wel een goede zaak).

³⁹ Inspraak : Al dan niet eens met 'De rechtstreekse verkiezing van de burgemeester zou een goede zaak zijn voor de politiek'.

⁴⁰ Stemrecht migranten : Zichzelf plaatsen op een schaal van 0 (tegenstander) tot 10 (voorstander migrantenstemrecht).

Op economisch vlak zijn er geen significante verschillen tussen de opvattingen van VU-leden die voor De Toekomstgroep, voor Niet Splitsen of voor Vlaams-nationaal stemden. Leden van De Toekomstgroep denken economisch niet meer links dan leden die voor Vlaams-nationaal stemden. Er is ook geen verschil voor wat de vraag naar meer inspraak betreft. Dit is opmerkelijk omdat toch vooral ID21 radicale democratie als één van haar belangrijkste prioriteiten had gesteld met o.m. verbod op cumulatie van mandaten en rechtstreekse verkiezingen van de premier en de burgemeester. De radicale democratie was ook één van de vijf grote pijlers waarop het verkiezingsprogramma van de alliantie VU&ID bij de parlementsverkiezingen van 1999 gebouwd was en dat blijkbaar toch algemeen in de VU ondersteund werd.

Er is een significant verschil wat de houding over stemrecht voor migranten betreft tussen enerzijds De Toekomstgroep en anderzijds Niet Splitsen en Vlaams-nationaal. VU-leden die voor De Toekomstgroep stemden staan gemiddeld genomen veel positiever ten opzichte van het migrantenstemrecht dan VU-leden die voor één van de andere twee projecten stemde.

Wat betreft moreel-ethische thema's (homo-huwelijk, euthanasie, legalisering soft drugs, ...) zijn de opvattingen van kiezers voor De Toekomstgroep significant veel progressiever dan de opvattingen van kiezers voor Niet Splitsen, wiens opvattingen op hun beurt weer progressiever zijn dan de moreel-ethische waarden van kiezers voor Vlaams-nationaal. Dit is voor een stuk ook de weerspiegeling van de waarden op dit vlak van de respectievelijke kopstukken. Els Van Weert bijvoorbeeld zegt over Bert Anciaux: «Op maatschappelijk vlak zat hij in een uitgesproken progressieve hoek en hij heeft dat nooit verstoppt.»⁴¹

Net zozeer is er een verschil in intensiteit van het nationalisme. Alle leden ongeacht voor welk project ze kozen, willen nog stappen zetten naar meer Vlaamse zelfstandigheid. Voor kiezers voor Vlaams-nationaal moet dit echter verder gaan en meer prioriteit krijgen dan voor kiezers voor Niet Splitsen, die op hun beurt weer verder willen gaan dan kiezers voor De Toekomstgroep.

Ook wat betreft het willen samenwerken met anderen zijn er significante verschillen. Kiezers voor De Toekomstgroep beoordelen dit gemiddeld genomen positiever dan kiezers voor Niet Splitsen, die er dan weer positiever tegenover staan dan kiezers voor Vlaams-nationaal.

Deze laatste twee vaststellingen zijn niet zo verbazend omdat beide aspecten één van de weinige echte verschilpunten vormden tussen de inhoud van de projecten onderling. Meer verrassend is dat de kiezers van Niet Splitsen hier telkens een middenpositie innemen, die telkens significant verschillend is van de schaalscore van de kiezers voor de andere projecten. Half augustus verklaarde Geert Bourgeois nog: "Er bestaat een zeer grote kloof tussen het project-Anciaux aan de ene kant

⁴¹ Els Van Weert in: *De Morgen*, 28 augustus 2001.

en Vlaams-nationaal en Niet Splitsen aan de andere kant"⁴² Als we kijken naar de opvattingen van de kiezers, moeten we vaststellen dat er inderdaad een grote kloof is tussen De Toekomstgroep (door Bourgeois het project-Anciaux genoemd) en Vlaams-nationaal, maar ook dat er evenzeer een kloof is tussen Niet Splitsen en Vlaams-nationaal en tussen Niet Splitsen en De Toekomstgroep.

Het lijkt er dan ook op dat pogingen van Vlaams-nationaal om Niet Splitsen ervan te overtuigen niet op te komen en zich aan te sluiten bij hun project⁴³, er niet automatisch zou voor gezorgd hebben dat alle Niet Splitsen-kiezers automatisch voor Vlaams-nationaal zouden stemmen, hetzelfde als geldt anoniem quo voor De Toekomstgroep.

IV. Personen

De VU-ledenbevraging over de toekomst van de partij draaide ook voor een groot stuk rond personen. De term die daarbij gehanteerd wordt is de term 'factie'. Er bestaat in de wetenschappelijke literatuur niet direct eensgezindheid over wat een factie precies is en over wat een factie precies doet. Er zijn heel uiteenlopende omschrijvingen waarbij de mate van georganiseerdheid en het al dan niet ontbreken van een ideologische of inhoudelijke component vaak zorgen voor een onderscheid tussen verschillende types van intra-partij groeperingen.⁴⁴ De oorspronkelijke betekenis van factie verwijst uitdrukkelijk naar een intra-groepering gebouwd rond een persoon, met een eerder zwakke ideologische of inhoudelijke component voor de groepering.⁴⁵ De strijd tussen facties in enge zin kan dus gezien worden als een strijd tussen personen en hun aanhang, maar valt in de praktijk vaak samen met tendensen, een intra-partij verdeeldheid die zich meer op het inhoudelijke vlak bevindt.

Factiestrijd is niet nieuw in de Volksunie. In de jaren '70 woedde er bijvoorbeeld lange tijd een factiestrijd tussen enerzijds de factie rond Hugo Schiltz en anderzijds de factie rond Wim Jorissen en Frans Van der Elst.⁴⁶ Ook nu was er een sterke persoonlijke aversie tussen de protagonisten van twee projecten, Bert Anciaux en Geert Bourgeois. Bij De Toekomstgroep heeft men geпоogd om de strijd minder

⁴² Geert Bourgeois in : *De Standaard*, 16 augustus 2001.

⁴³ Geert Bourgeois in : *De Morgen*, 25 augustus 2001 : 'Wij willen ons gerust aansluiten bij de middengroep, maar we mochten er niet bij. We hebben zelfs aan Johan Sauwens aangeboden dat ze vijf van onze mensen uitkozen om hun project te ondersteunen.', zie ook : *De Standaard*, 17 juli 2001.

⁴⁴ BELLER, D.C. en BELLONI, F.P., Party and faction : modes of political competition, in : BELLONI, F.P. en BELLER, D.C., *Faction politics : Political parties and factionalism in comparative perspective*, Santa Barbara : ABC-Clio Press, 1978, p. 417-421; SARTORI, G., *Parties and party systems : a framework for analysis*, Cambridge, Cambridge University Press, 1976, p. 71-115.

⁴⁵ NICHOLAS, R.W., *Factions : a comparative analysis*, in : BANTON, M. (red.), *Political systems and the distribution of power*, Londen, Tavistock, 1969, p. 27-30; ROSE, R., *Parties, factions and tendencies in Britain*, in : *Political Studies*, Vol. 12, Nr. 1, 1964, p. 37-38.

⁴⁶ SELS, J., *De verkiezing van de partijvoorzitters van de Volksunie*, Diss.Lic. KU Leuven, 1984, p. 107-116.

Een verscheurende keuze. Stemgedrag in de ledenbevraging van de Volksunie

tussen personen uit te spelen door Paul Van Grembergen als hoofdiener naar voren te schuiven in plaats van Bert Anciaux.⁴⁷

In de vragenlijst vroegen we de VU-leden om voor een aantal politici op een schaal van 0 tot 10 aan te duiden hoeveel sympathie men had voor die politici.

Tabel 8 : Vergelijking tussen de drie projecten van de gemiddelde scores van politici op een sympathieschaal van 0 tot 10 aan de hand van een ANOVA-analyse

	De Toekomstgroep		Niet Splitsen		Vlaams-nationaal
Geert Bourgeois	2.43 #	↔	4.74	↔	9.07 #
Frieda Brepoels	3.16 #	↔	4.47	↔	7.20 #
Paul Van Grembergen	8.63 #	↔	6.65	↔	4.73 #
Bert Anciaux	8.39 #	↔	5.48	↔	2.65 #
Patrik Vankrunkelsven	7.92 #	↔	6.48	↔	3.77 #
Sven Gatz	5.22 #	↔	3.02	↔	1.86 #
Vincent Van Quickenborne	5.31 #	↔	3.31	↔	1.88 #
Hugo Schiltz	7.26 #	=	6.33	↔	3.70 #
Nelly Maes	6.17 #	=	6.83	↔	4.71 #
Johan Sauwens	6.68 *	↔	8.52	↔	6.84 *
Willy Kuijpers	7.59 *	↔	8.85	↔	7.66 *
Fons Borginon	6.77 *	↔	7.80	↔	6.25 *

= : niet significant verschillend van elkaar op niveau 0.05, ↔ : wel significant verschillend

* : niet significant verschillend van elkaar op niveau 0.05, # : wel significant verschillend

Onmiddellijk valt de scherpe polarisering op : personen die op grote sympathie kunnen rekenen bij kiezers van Vlaams-nationaal, worden helemaal niet geapprecieerd door kiezers van De Toekomstgroep, en vice versa. De kiezers van Niet Splitsen nemen hier weer een middenpositie in, waarbij hun sympathiescores voor personen van andere projecten tussen die van de twee andere projecten inliggen en telkens ook significant verschillend zijn van die van de twee andere projecten. Die middenpositie wordt nog meer duidelijk als we de sympathiescore van figuren van de middengroep bekijken. Zowel Johan Sauwens als Willy Kuijpers scoren bij de kiezers van het eigen project, Niet Splitsen, het best. Tussen de scores bij de andere twee projecten is er geen significant verschil. Hetzelfde gaat op voor voorzitter ad interim Fons Borginon, die geen keuze voor een bepaald project heeft

⁴⁷ Paul Van Grembergen, in : *De Morgen*, 17 augustus 2001.

gemaakt, maar wel door Niet Splitsen naar voren werd geschoven als hun kandidaat-voorzitter mochten zij het halen.⁴⁸

Er zijn twee uitzonderingen op dit patroon : Hugo Schiltz en Nelly Maes. Beiden worden even goed geapprecieerd door kiezers van De Toekomstgroep en kiezers van Niet Splitsen. Dit wekt niet zo veel verwondering. Nelly Maes steunde Patrik Vankrunkelsven in de strijd tegen Geert Bourgeois om het partijvoorzitterschap⁴⁹ en heeft er nooit een geheim van gemaakt op maatschappelijk vlak dicht bij de opvattingen van De Toekomstgroep te staan.⁵⁰

Hugo Schiltz is dan weer een voormalig boegbeeld van de partij, die een beetje verrassend voor De Toekomstgroep koos, maar als oudgediende van de partij ook op sympathie kon rekenen bij de kiezers van Niet Splitsen.

V. Een globaal beeld

We hebben verklaringen voor het stemgedrag bij het ledenreferendum van de Volksunie gezocht in drie factoren : achtergrondkenmerken, houding over een aantal politieke kwesties en sympathie voor personen. Als we de meest sterke effecten van iedere groep factoren bijhouden en daarmee een logistische regressievergelijking opstellen waarbij we de niet-significante effecten weglaten, bekomen we volgende tabel :

Tabel 9 : Passend multinominaal logistisch model voor het stemgedrag van de Volksunieleden bij het ledenreferendum over het voortbestaan van de partij⁵¹

Kenmerk	L ²	df	p	L ² /df
Intercept	14.78	2	0.0006	
Moreel-ethisch	10.51	4	0.0326	2.63
Nationalisme	12.29	4	0.0153	3.07
Kandidaat bij gemeenteraadsverkiezingen	7,44	2	0.0243	3.72
Provincie	22.83	8	0.0036	2.85
Sympathiescore Bourgeois	104	10	< 0.0001	10.4

Likelihood ratio chi-square (L²) = 270.09, p = 0.9994

Als gecontroleerd wordt voor de andere effecten, zoals gebeurt bij logistische regressie, dan is het sterkste effect dat van de sympathiescore voor Geert Bourgeois

⁴⁸ Johan Sauwens, in : *De Standaard*, 22 augustus 2001.

⁴⁹ *De Standaard*, 18 december 1999.

⁵⁰ Nelly Maes, in : *De Morgen*, 5 september 2001 : "Maatschappelijk sta ik erg dicht bij Bert, nog altijd trouwens. Maar ik heb altijd gepleit voor het bewaren van de eenheid in de partij."

⁵¹ De schaa scores inzake opvattingen werden omgezet in een drie-puntenschaal.

(score op $L^2/df = 10.4$). Mochten we de score van Geert Bourgeois vervangen door die van iemand anders van Vlaams-nationaal of De Toekomstgroep, dan zou de sterkte van effect iets kleiner zijn, maar het zou nog altijd veruit het sterkste effect uit het model zijn. Van de achtergrondkenmerken, blijven de deelname aan de gemeenteraadsverkiezingen en de provincie waarin men woont behouden. De variabele die de betrokkenheid mat bij de Vlaamse beweging (lidmaatschap en deelname aan activiteiten van Vlaams-nationale verenigingen) is niet meer in het model behouden als gecontroleerd wordt voor andere variabelen. De hoge correlatie tussen deze variabelen en opvattingen in verband met nationalisme zorgen er voor dat deze variabelen niet langer deel uitmaken van het model. Wat betreft de opvattingen, worden de opvattingen inzake moreel-ethische kwesties en de opvattingen inzake de intensiteit van het nationalisme behouden. Van de achtergrondvariabelen wordt de provincie en het al dan niet kandidaat zijn bij verkiezingen in het model behouden.

Als we de waarden die een VU-lid scoort op deze variabelen kennen, dan kunnen we met grote zekerheid voorspellen voor wie hij of zij gestemd heeft. Zo kan bijvoorbeeld gesteld worden dat een VU-lid uit West-Vlaanderen, dat geen kandidaat was bij de gemeenteraadsverkiezingen, dat een grote sympathie heeft voor Geert Bourgeois, dat inzake moreel-ethische waarden eerder conservatief denkt en dat vindt dat prioriteit moet gemaakt worden van Vlaamse zelfstandigheid en dat dit zover mogelijk moet gaan, bijna zeker voor Vlaams-nationaal gestemd heeft. Hetzelfde geldt bijna vice versa voor De Toekomstgroep, terwijl de kiezers van Niet Splitsen eerder een middenpositie innemen, die verschillend is van zowel De Toekomstgroep als van Niet Splitsen.

VI. En verder ?

Na de ledenbevraging heeft Vlaams-nationaal het VU-patrimonium overgenomen en is doorgedaan onder een andere naam. Eerst noemden ze zich 'de nieuwe VU', na protest omdat de naam VU niet meer mocht worden gebruikt, werd dit 'de nieuwe partij' om tot slot na een naamfeest op 13 oktober 2001 de partij om te dopen in 'Nieuw-Vlaamse alliantie' (N-VA). ID21 hield op te bestaan en ging samen met De Toekomstgroep op in de nieuwe partij Spirit⁵², die staat voor een links-liberaal gedachtegoed. De groep Niet Splitsen splitste zichzelf en haar leden gingen verschillende richtingen uit. De weg die de vier protagonisten van deze groep aflegden na het referendum is tekenend : Nelly Maes ging naar Spirit, Kris Van Dijk koos voor de N-VA, Johan Sauwens stapte over naar de CD&V en Etienne Van Vaerenbergh is tot op het moment van het schrijven van dit artikel nog onbeslist. Een vraag uit de enquête peilde ook naar de tweede keuze van de VU-leden bij de ledenbevraging. Als we kijken naar de tweede keuze van de stemmers voor Niet Splitsen, dan kan ingeschat worden in welke richting zij voornamelijk zullen gaan.

⁵² Hoewel het een woord is dat op zich betekenis heeft, kan het ook gezien worden als een afkorting van Sociaal, Progressief, Internationaal, Regionalistisch, Integraal-democratisch en Toekomstgericht.

Tabel 10 : Tweede keuze van de partijprojecten bij de stemmers van Niet Splitsen

	Fi	%
Vlaams-Nationaal	57	47.11
De Toekomstgroep	57	47.11
Geen antwoord	7	5.79

De tweede keuze van de stemmers voor Niet Splitsen is dus gelijk verdeeld over de twee andere projecten. Dit betekent ook dat mocht de middengroep geen project hebben ingediend dat dit niets zou veranderd hebben aan de krachtsverhoudingen tussen De Toekomstgroep en Vlaams-nationaal. Wel zou de groep Vlaams-nationaal dan waarschijnlijk meer dan de noodzakelijke 60 % gehaald hebben om de naam van de partij te kunnen behouden.⁵³ Dit is tevens weer een bevestiging van de middenpositie die de kiezers van Niet Splitsen innamen tussen Vlaams-nationaal en De Toekomstgroep in, zonder over te hellen naar één van de twee.

Beide nieuwe partijen (N-VA en Spirit) hebben verklaard voorlopig alleen te willen doorgaan als afzonderlijke partij⁵⁴, hoewel toekomstplannen over samenwerking met andere partijen wel circuleren.⁵⁵ Daarom dat het nuttig is om te kijken wat de tweede partijkeuze was van de VU-leden. De vraag werd als volgt gesteld : «Stelt u zich even voor dat er begin september parlementsverkiezingen waren waarbij u voor twee partijen moest stemmen. U kon daarbij niet twee keer voor dezelfde partij stemmen. Kunt u in onderstaande tabel een kruisje zetten naast de partij van uw eerste keuze in de kolom 'Eerste keuze' ? Kunt u hetzelfde doen in de desbetreffende kolom voor de partij van uw tweede keuze ?».

Bijna 92 % van de VU-leden gaven ondanks de strubbelingen de VU op als hun eerste keuze. In onderstaande tabel kijken we naar de tweede keuze van de VU-stemmers en naar de eerste keuze van de niet-VU-stemmers.

⁵³ Als er slechts twee groepen een project indienen, dan was 60 % van de geldige stemmen vereist om de naam en het logo verder te mogen gebruiken. Bij deelname van drie projecten, volstond 50 %. Mocht Niet Splitsen niet hebben deelgenomen en moesten haar stemmen evenwichtig verdeeld zijn over de andere twee, zoals hierboven aangetoond, dan komt Vlaams-nationaal op 62.3 % en De Toekomstgroep op 37.7 %.

⁵⁴ zie o.m. Paul Van Grembergen in : *De Standaard*, 9 januari 2002 : «Ik sluit dus ook niet uit dat Spirit later in een groter geheel wordt ondergebracht, zolang dat geheel niet tegennatuurlijk is en geen afstotingsverschijnselen vertoont. Maar op dit moment is het lijf VLD en het lijf SP.A niet compatibel met het lijf Spirit.»

⁵⁵ zie o.m. Vincent Van Quickenborne in : *De Morgen*, 26 maart 2002 : "Als we de kans krijgen om met SP.A of VLD een goede deal te sluiten, moeten we die niet laten liggen" en CD&V-voorzitter Stefaan De Clerck in : *Knack*, 27 maart 2002 : "Ik ben er heilig van overtuigd dat CD&V en N-VA ooit zullen convergeren".

Tabel 11: Tweede partijkeuze van VU-leden, vergeleken met een gelijkaardige vraag uit een interne VU-enquête in 1983⁵⁶

Partij	Fi	%	% 1983
Agalev	62	13.36	10.8
CVP (nu : CD&V)	94	20.26	9.7
SP (nu : SP.A)	60	12.93	8.3
Vlaams Blok	63	13.58	25.1
VLD (toen : PVV)	129	27.80	6.8
Blanco/ongeldig	12	2.59	11.3
Weet niet/geen antwoord	44	9.48	24.5

Als we vergelijken met 1983 is de stijging van de VLD/PVV en de CVP/CD&V en de daling van het Vlaams Blok het opmerkelijkst. De liberalen die als PVV lange tijd een unitair etiket hadden⁵⁷, zijn er blijkbaar in geslaagd om zichzelf een meer Vlaams karakter aan te meten waardoor ze voor vele VU-leden een aanvaardbare tweede keuze zijn geworden. Ook de CD&V is erin geslaagd om zich aanvaardbaar te maken in Vlaams-nationale middens. De daling van het Vlaams Blok als tweede voorkeur ligt in het feit dat een aantal leden die in 1983 nog lid waren van de Volksunie intussen de overstap gemaakt hebben naar het Vlaams Blok, terwijl voor degenen die bleven de zware nadruk op het anti-migrantenstandpunt bij het Vlaams Blok ervoor zorgde dat deze partij voor hen geen aanvaardbaar alternatief meer vormde.

Als we dit uitsplitsen per project, zien we dat bij de VU-leden die kozen voor Niet Splitsen de voorkeur voornamelijk naar de VLD gaat. Bij de kiezers van Vlaams-nationaal draagt de CD&V de grootste voorkeur weg met bijna 30%, gevolgd door Vlaams Blok en VLD met elk iets meer dan 20%. De kiezers van De Toekomstgroep blijken nogal liberaal gezind te zijn: meer dan 1 op 3 heeft als tweede voorkeur de VLD, terwijl bijna 23% de SP.A als tweede voorkeur heeft. Opmerkelijk ook dat het Vlaams Blok bijna haast niet voorkomt als tweede keuze bij personen die voor De Toekomstgroep stemden, terwijl toch bijna 22% van de Vlaams-nationaal-kiezers deze partij als tweede voorkeur opgaven.

⁵⁶ *Kaderblad VU*, januari 1984 (N = 2000).

⁵⁷ Zie bijvoorbeeld de PVV-verkiezingsaffiches met Belgische driekleur bij de parlementsverkiezingen van 1968 in: DE RIDDER, H., *Vijftig jaar stemmenmakerij. 17 verkiezingscampagnes (1945-1995)*, Gent: Scoop, 1999, p. 62-63.

Tabel 12 : Tweede partijkeuze van VU-leden, uitgesplit per project van voorkeur

Partij	Niet Splitsen		Vlaams-nationaal		De Toekomstgroep	
	Fi	%	Fi	%	Fi	%
Agalev	20	16.53	12	6.74	15	16.30
CVP (nu : CD&V)	17	14.05	52	29.21	13	14.13
SP (nu : SP.A)	15	12.40	15	8.43	21	22.83
Vlaams Blok	14	11.57	39	21.91	1	1.09
VLD	38	31.40	39	21.91	32	34.78
Blanco/ongeldig	5	4.13	5	2.81	2	2.17
Weet niet/geen antwoord	12	9.92	16	8.99	8	8.70

We geven hierbij nog twee bedenkingen, die moeten vermijden dat al te verregaande conclusies worden getrokken uit deze tabel. Bijna 10 % van de VU-leden gaf geen antwoord op deze vraag of antwoordde met 'weet niet'. Dit is toch niet onaanzienlijk.

Het gaat hier, ten tweede, om de mening van de VU-leden, niet om de mening van de VU-kiezers. Het is duidelijk dat dit niet hetzelfde is, omdat beiden grondig van elkaar verschillen alleen al als de achtergrondkenmerken in ogenschouw worden genomen.⁵⁸

VII. Besluit

Op 15 september 2001 is de Volksunie opgehouden als partij te bestaan na een bevraging waarbij de leden konden kiezen tussen drie projecten. Deze drie projecten stelden elk hun visie voor hoe het verder moest gaan met de partij. Geen van de drie projecten haalde meer dan 50 % van de stemmen, wat conform de afspraken ervoor zorgde dat de naam 'Volksunie' verdween. In dit artikel is onderzocht wie voor welk project stemde.

Het project Vlaams-nationaal haalde de meeste stemmen. In geen enkele provincie haalde dit project een lage score en in West-Vlaanderen behaalde het een erg hoge score. Dit project had veel aanhang bij personen die betrokken zijn bij de klassieke Vlaamse beweging, bij personen die al langer dan 25 jaar lid zijn van de partij en bij de gewone leden van de partij die geen kandidaat zijn bij verkiezingen. Op moreel-ethisch vlak zijn deze kiezers vrij conservatief, ze staan weigerachtig t.o.v. samenwerking met andere partijen en zien het Vlaams-nationalisme nog altijd als de allerbelangrijkste prioriteit.

⁵⁸ BILLIET, J., SWYNGEDOUW, M., DEPICKERE, A. en MEERSSEMAN, E., *a.w.*, p. 10-14.

Een verscheurende keuze. Stemgedrag in de ledenbevraging van de Volksunie

Het project Niet Splitsen was het project van de zogenaamde middengroep. Op vele punten namen de Niet Splitsen-kiezers een positie in die het midden hield tussen de twee andere projecten, zonder echt over te hellen naar één van de twee projecten. Dit project had vooral aanhang in de provincies Limburg en Antwerpen en bij leden die al langer lid waren van de partij. Het is dus zeker niet zo dat kiezers van Niet Splitsen massaal voor één van de twee andere projecten zou gestemd hebben, als de middengroep geen project had ingediend.

Het project van De Toekomstgroep had vooral veel aanhang bij personen die actief waren naar buitenuit als parlementslid of als kandidaat bij de gemeenteraadsverkiezingen. Bij leden actief bij zogenaamde nieuwe sociale bewegingen haalde dit project een hoge score. De aanhang van het project was verder groot bij personen die eerder progressief zijn op moreel-ethisch vlak, bij personen voor wie meer Vlaams zelfstandigheid belangrijk is, maar niet kost wat kost volledig moet zijn en niet de absolute prioriteit moet zijn.

De twee pijlers waarop de Volksunie steunde, Vlaams-nationalisme en maatschappij-vernieuwing, hebben dus voor een tweespalt gezorgd waarbij kan gezegd worden dat iedere pijler zijn eigen weg gegaan is nu.

De klassieke verklaringsfactoren die bij parlementsverkiezingen vaak een goede voorspeller van stemgedrag, hebben hier nagenoeg geen invloed. Het zijn eerder achtergrondvariabelen die zorgen voor interne verdeeldheid die belangrijk zijn, zoals betrokkenheid bij de Vlaamse beweging en betrokkenheid bij nieuwe sociale bewegingen.

De sympathie die men voor personen heeft, is ook een belangrijke verklaringsfactor geweest in het voorspellen van het stemgedrag. Er is een opmerkelijk polarisatie, waarbij Niet Splitsen een middenpositie inneemt : personen die geapprecieerd worden door kiezers voor het ene project worden absoluut niet geapprecieerd door kiezers voor het andere project.

Hoe het verder zal lopen met de twee nieuwe partijen (N-VA en Spirit) is voorlopig nog koffiedik kijken. Hoewel beide partijen hebben verklaard alleen te willen doorgaan, zijn toekomstige allianties met andere partijen niet uitgesloten. Als partij van de tweede keuze (na de VU zelf), scoort de VLD bij de VU-leden hoog, vooral bij VU-leden die kozen voor De Toekomstgroep en Niet Splitsen. De CD&V is de tweede keuze met het grootst aantal personen bij VU-leden die voor Vlaams-nationaal stemden.

Summary : *An analysis of the voting behaviour of VU-members on the occasion of the internal referendum on the future of the VU.*

The Flemish-nationalist party Volksunie ceased to exist in 2001. Due to deep divisions within the party, it was decided to organise a referendum in which each party-member could vote for a project, outlining the future of the party. Since none of the three projects

Bram Wauters

managed to obtain a 50 %-majority, a requisite to preserve the party name, the name Volksunie disappeared and the party was split up in two new parties.

In this article we tried to answer the question which members voted for which project. A mail survey was held among a sample of Volksunie-members. Explanations for voting behaviour were found in characteristics of voters, their viewpoints on issues and their appreciation of notable party leaders. Finally, we analysed the second preference-party of the Volksunie-members in order to estimate with which existing parties the two new parties could possibly form future alliances.